

Подобний О. О.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

Бельський Р. О.,

*аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

НАУКОВА РОЗРОБЛЕНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Анотація. Стаття присвячена питанню визначення ступеня наукової розробленості проблем використання конфіденційного співробітництва на досудовому слідстві та виділення комплексу питань, що з метою вирішення розроблюваних проблем потребують подальшого наукового опрацювання.

Підкреслено, що положення Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності були реалізовані чинним Кримінальним процесуальним кодексом України, зокрема й у рамках статті 275 про використання конфіденційного співробітництва.

Констатовано, що натеper у кримінально-процесуальних та криміналістичних дослідженнях основні шляхи вирішення сучасних проблеми інституту негласних слідчих (розшукових) дій пропонувалися на рівні двох докторських робіт і досить великої кількості окремих наукових публікацій.

Визначено, що ці дослідження не розкрили основних проблемних аспектів сучасного теоретичного і практичного використання конфіденційного співробітництва на досудовому слідстві. Запропоновано напрями подальших наукових розробок досліджуваної наукової проблематики: ретроспективний аналіз інституту використання конфіденційного співробітництва на досудовому слідстві, дослідження його закордонного досвіду та функціональної характеристики у вітчизняному кримінальному провадженні; визначення міжнародно-правових засад використання конфіденційного співробітництва на досудовому слідстві та вітчизняної кримінально-процесуальної регламентації; використання конфіденційного співробітництва як елемента інформаційно-аналітичної роботи слідчого; розкриття теорії криміналістичної операції як підгрунтя використання конфіденційного співробітництва на досудовому слідстві; його організаційних засад використання у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, розшуковій роботі слідчого, гарантування безпеки осіб, залучених до конфіденційного співробітництва, на досудовому слідстві.

Ключові слова: стан наукової розробленості проблеми, використання конфіденційного співробітництва, досудове слідство, негласні слідчі (розшукові) дії, негласне розслідування.

Постановка проблеми. Використання конфіденційного співробітництва, з одного боку, – це негласна слідча (розшу-

кова) дія (далі – НСРД), передбачена ст. 275 Кримінального процесуального кодексу України [1] (далі – КПК), з іншого – правовий інститут, що спочатку міцно сформувався в рамках оперативно-розшукового законодавства [див.: 2], а у сфері практичного розшуку («сиску») історично застосовується із часів утворення інституцій держави та дістав сталу назву – «агентурна робота».

Останніми роками в оперативно-розшуковій науці на рівні докторських дисертаційних досліджень, переважно із грифом обмеження доступу, питанням агентурної роботи приділяли увагу М.П. Водько, М.Л. Грібов, О.Ф. Долженков, В.В. Захаров, І.П. Козаченко, Д.Й. Никифорчук, М.А. Погорецький, О.О. Подобний, В.Є. Тарасенко, Р.В. Тарасенко, В.В. Шендрік та інші.

Окремі питання цієї проблематики намагалися висвітлити і на рівні відкритого докторського дослідження: «Теоретико-правове дослідження агентурної роботи в оперативно-розшуковій діяльності» О.В. Шахматова, 2005 р. [3].

У кримінально-процесуальних та криміналістичних дослідженнях основні шляхи вирішення сучасних проблем інституту НСРД на рівні докторських робіт пропонувалися Д.Б. Сергеевою («Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання результатів НСРД у кримінальному процесуальному доказуванні», 2015 р.) [4] й А.А. Коваль («Теоретико-правові та праксеологічні засади забезпечення прав людини при проведенні НСРД», 2020 р.) [5].

Водночас безпосередньо актуальних питань використання конфіденційного співробітництва торкалися лише на рівні окремих публікацій К.В. Антонов, Ю.І. Гекова, Н.О. Гольдберг, П.В. Горбенко, С.М. Мороз, В.В. Стріжук, С.Р. Тагієв, С.М. Салтиков, Д.В. Талалай, В.Г. Уваров, І.Р. Шинкаренко [6–17].

Мета статті – визначення стану наукової розробленості проблем використання конфіденційного співробітництва на досудовому слідстві, виділення комплексу питань, що з метою вирішення розроблюваних проблем потребують подальшого наукового опрацювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зв'язку з різким зростанням організованої злочинності та її глобалізацією, що загрожує безпеці та стабільності у світі, міжнародне співтовариство на Всесвітній конференції та ухваленій за її результатами Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності [18] прямо заявило про свою політичну

волю і тверду рішучість забезпечити цілковите і негайне здійснення ухваленого на цій Конференції глобального плану дій проти організованої транснаціональної злочинності. Цим планом було передбачено низку конструктивних пропозицій, спрямованих на вдосконалення оперативно-розшукової діяльності поліцейських органів. Зокрема, державам було рекомендовано прагнути до створення адекватних структур у всіх ланках правоохоронної системи для того, щоб активно боротися з технічно складними операціями організованої злочинної діяльності. У плані вдосконалення законодавства значний інтерес становлять рекомендації щодо подолання так званого кодексу мовчання і залякування, ухваленого у злочинному світі. Рекомендувалося, зокрема, розглянути доцільність застосування електронного спостереження, агентурних операцій і контрольованих поставок за умови дотримання прав і свобод громадян. Пропонувалося використовувати можливість застосування заходів заохочення членів злочинних організацій, які співпрацюють із поліцією, і таких, що є свідками, зокрема забезпечення їхнього захисту, пом'якшення покарання в разі їхньої співпраці у процесі кримінального провадження [19, с. 169].

Зазначені положення Конвенції, як указано вище, були реалізовані в положеннях чинного КПК, зокрема в рамках ст. 275 про використання конфіденційного співробітництва. Теоретичні положення НСРД були узагальнені на рівні докторських дисертаційних досліджень.

Так, Д.Б. Сергєєвою розкрито значення використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні в рамках однойменної теорії; виникнення, становлення та розвиток інституту використання результатів негласних розслідувань у доказуванні у кримінальному процесі України та західних країн; визначено НСРД як засоби доказування у кримінальному провадженні, поняття, сутність та види результатів негласних слідчих (розшукових) дій, а також використання результатів НСРД у доказуванні [4].

Безпосередньо щодо застосування конфіденційного співробітництва авторка наголошує, що використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва під час проведення НСРД, як і залучення осіб до конфіденційного співробітництва під час проведення НСРД, не відповідає сутнісним ознакам негласної слідчої (розшукової) дії. В іншому разі виникла б ситуація, коли одна слідча (розшукова) дія проводиться у процесі провадження іншої, як її стадія чи структурний елемент, що є неприпустимим. Ці заходи за своєю природою є забезпечувальними, такими, що покликані сприяти успішному проведенню НСРД, під час яких вони використовуються [13, с. 52].

Дослідницею визначено коло НСРД, під час яких може бути використано конфіденційне співробітництво: спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК) і особи (ст. 260 КПК), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК). Останній дії також відмовлено у статусі НСРД, а визначено її як захід забезпечувального характеру. Крім того, наголошено, що під час провадження інших НСРД використання конфіденційного співробітництва у формі залучення осіб, з якими таке співробітництво встановлено, не є доцільним [13, с. 50].

Вищезазначені дослідники, які на рівні окремих публікацій вивчали питання використання конфіденційного співробітництва на досудовому розслідуванні, загалом підтримують вихідні положення цієї тематики, сформульовані Д.Б. Сергєєвою, водночас формулюють низку інших суттєвих висновків.

С.М. Салтиков пропонує розглядати конфіденційне співробітництво (у розумінні ст. 275 КПК) як негласні відносини, що виникають із моменту ухвалення відповідного процесуального рішення слідчим із повнолітньою дієздатною особою, яка добровільно виявила бажання співпрацювати з органом досудового розслідування в межах конкретного кримінального провадження, з метою надання інформації та залучення цієї особи до проведення НСРД у випадках, визначених законом.

В.В. Стріжук здебільшого правильно визначив принципи, на яких повинно здійснюватися конфіденційне співробітництво у кримінальному провадженні: законності, дотримання прав і свобод людини, взаємодії з органами управління та населенням, конспірації, добровільності залучення до конфіденційного співробітництва, конфіденційності в довірчих стосунках оперативних підрозділів із такими особами, гарантування їхньої безпеки, правового та соціального захисту.

Варто наголосити на тій обставині, що в сучасних реаліях практичне дотримання зазначених керівних засад є дуже проблематичним під час конфіденційного співробітництва навіть у рамках оперативно-розшукової діяльності, а в межах кримінального провадження і поготів, що потребує окремого наукового дослідження.

Н.О. Гольдберг, П.В. Горбенко, О.О. Подобний, Д.Б. Сергєєва наголошують на двох законодавчо визначених формах використання конфіденційного співробітництва: 1) використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва під час проведення НСРД; 2) залучення осіб, з якими встановлено конфіденційне співробітництво до проведення НСРД, а К.В. Антонов пропонує їх іменувати як інформаційну й організаційну форми [6–8; 10; 13].

Також К.В. Антонов як вади чинного кримінального процесуального законодавства розглядає той факт, що КПК обмежено можливості слідчого щодо використання конфідентів під час досудового розслідування: не передбачено порядку використання інформації конфідента у проведенні СРД, що не включені до гл. 21 КПК, як і не передбачено можливості використання конфідента як свідка подій, що є предметом розслідування, а також під час виконання СРД, не пов'язаних із проведенням НСРД [6, с. 370].

В.Г. Уваров за статусом осіб, конфіденційне співробітництво з якими може використовувати слідчий, диференціював на: осіб, що сприяють на конфіденційній основі діяльності уповноважених оперативних підрозділів; осіб, які одноразово конфіденційно співробітничали у межах конкретного кримінального провадження (свідки, фахівці тощо) [16, с. 164].

Відштовхуючись від зазначених позицій, ученими сформульовано низку напрямів, за якими повинно вдосконалюватися законодавство, що регламентує використання у кримінальному провадженні конфіденційного співробітництва: уточнення змісту ст. 275 КПК у вузькому розумінні щодо використання інших осіб, з якими уповноважений оперативний підрозділ встановив конфіденційне співробітництво; легалізація внутрішньокамерної розробки у формі проведення спеціальної операції щодо затриманих та заарештованих із

метою забезпечення процесу доказування під час здійснення кримінального провадження; конкретизація осіб, яких можна використовувати під час реалізації ст. 275 КПК у формі ст. 272 КПК; заборони провокаційних дій із боку інших осіб під час реалізації ст. ст. 272 та 275 КПК України; убезпечення осіб, які проводять або беруть участь у НСРД, шляхом заборони розголошення факту та методів проведення негласних дій, а також їхніх результатів тощо [див.: 17].

Хоча не всі із зазначених пропозицій є такими, що сприймаються безумовно, однак вони, безперечно, потребують уваги, докладного подальшого аналізу й обґрунтування.

Водночас О.О. Подобний розглянув зазначену проблему під кутом зору забезпечення практичної реалізації використання конфіденційного співробітництва у кримінальному провадженні шляхом здійснення його оперативно-розшукового забезпечення [див.: 10]. Останнє поняття визначено як система заходів, переважно негласного характеру, кваліфіковано здійснюваних оперативними підрозділами під керівництвом слідчого та прокурора на стадіях досудового слідства й судового розгляду з метою створення оптимальних умов повного й об'єктивного процесу розслідування, припинення або нейтралізації протидії учасників організованого злочинного угруповання виконанню правоохоронної функції держави та правосуддя, гарантування безпеки учасників кримінального судочинства. У свою чергу, створення оптимальних умов процесу розслідування представлено як один із напрямів оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження, що містить такі елементи: оперативно-розшукове документування ще до початку кримінального провадження; проведення за дорученням слідчого чи прокурора комплексу НСРД, спрямованих на встановлення осіб, якими вчинено злочин, інших причетних до нього осіб, визначення місцезнаходження підозрюваного або осіб, які стали його жертвою, розшук викрадених предметів, цінностей, знарядь і засобів учинення злочину, встановлення слідів злочину; інформаційну підтримку ухвалення таких відповідальних процесуальних рішень, як повідомлення про підозру й визначення підозрюваним запобіжних заходів, а також практична реалізація використання конфіденційного співробітництва. Створення оптимальних умов процесу розслідування багатоепізодних, складних чи пов'язаних з організованою злочинною діяльністю кримінальних проваджень можливе лише під час застосування групового методу організації розслідування у формі слідчо-оперативної групи. Отже, окремим напрямом створення оптимальних умов повного й об'єктивного процесу розслідування в межах оперативно-розшукового забезпечення проваджень про організовану злочинну діяльність є забезпечення практичної реалізації використання конфіденційного співробітництва, передбачене ст. 275 КПК України [10, с. 161].

Щодо використання у кримінальному провадженні інформації, отриманої в результаті конфіденційного співробітництва, то таке використання є можливим на різних етапах: на етапі реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності, протягом досудового слідства тощо. Однак використання конфіденційного співробітництва є найбільш ефективним саме на початковому етапі розслідування у формі оперативного перекриття затриманих та осіб, до яких як запобіжний захід застосовано тримання під вартою. Психологічна ситуація їхньої ізоляції від співучасників і звичного соціального оточення, що викликає

природну необхідність спілкування, дозволяє шляхом оперативного відпрацювання отримати важливі для слідства фактичні дані, які належать до предмета доказування. Переваги цієї форми оперативно-розшукового забезпечення розслідування злочинної діяльності організованих злочинних угруповань полягають у тому, що отримана інформація з дотриманням правил конспірації може бути одразу залучена до процесу доказування шляхом проведення відповідних СРД. У такий спосіб забезпечується дотримання принципів повноти й об'єктивності доказування. На жаль, можливості такої НСРД, як використання конфіденційного співробітництва, використовуються не повністю, оскільки на стадії судового розгляду оперативне перекриття здебільшого необґрунтовано припиняється, а розвідувально-пошукова робота на стадії судового провадження взагалі застосовується у виняткових випадках. Ця остання проблема поки нормативно не врегульована чинним кримінальним процесуальним законодавством [10, с. 162].

Висновки. Усе вищезазначене дозволяє дістатися висновку про те, що проблема використання конфіденційного співробітництва на досудовому слідстві об'єктивно потребує подальших наукових розвідок, що мають здійснюватися в таких основних напрямках: ретроспективного аналізу інституту використання конфіденційного співробітництва на досудовому слідстві, аналізу його закордонного досвіду та функціональної характеристики у вітчизняному кримінальному провадженні; визначення міжнародно-правових засад використання конфіденційного співробітництва на досудовому слідстві та вітчизняної кримінально-процесуальної регламентації; використання конфіденційного співробітництва як елемента інформаційно-аналітичної роботи слідчого; теорії криміналістичної операції як підґрунтя використання конфіденційного співробітництва на досудовому слідстві; його організаційних засад використання у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, розшукової роботи слідчого, гарантування безпеки осіб, залучених до конфіденційного співробітництва.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 2213-VIII, станом на 16 листопада 2017 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII, у редакції Закону України від 21 березня 2017 р. № 1965-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Шахматов А.В. Агентурная работа в оперативно-розыскной деятельности (теоретико-правовое исследование российского опыта) : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Санкт-Петербург, 2005. 348 с.
4. Сергеева Д.Б. Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2015. 555 с.
5. Коваль А.А. Теоретико-правові та праксеологічні засади забезпечення прав людини при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2020. 478 с.
6. Антонов К.В. Проблеми нормативно-правового регулювання використання конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 369–371.
7. Гольдберг Н.О. Проблеми регулювання конфіденційного співробітництва при здійсненні негласних слідчих (розшукових)

- дій. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. С. 100–103.
8. Горбенко П.В. Напрями використання відомостей, отриманих під час конфіденційного співробітництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. № 4 (76). С. 170–177.
  9. Мороз С.М. Напрями вдосконалення законодавчого регулювання організації використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 339–348.
  10. Подобний О.О. Забезпечення практичної реалізації використання конфіденційного співробітництва як негласної слідчої (розшукової) дії. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. XVI. С. 220–226.
  11. Салтиков С.М., Талалай Д.В. Конфіденційне співробітництво та негласні слідчі (розшукові) дії. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 285–290.
  12. Салтиков С.М. До питання визначення понятійного апарату при використанні конфіденційного співробітництва у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 3. С. 139–146.
  13. Сергеева Д.Б. Негласне співробітництво в кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 47–54.
  14. Стріжук В.В. Визначення принципів конфіденційного співробітництва в кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 4. С. 136–139.
  15. Тагієв С.Р., Гекова Ю.І. Особливості використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2016. С. 360–363.
  16. Уваров В.Г. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми юридичної визначеності та ефективності. *Правова позиція*. 2016. № 2 (17). С. 163–170.
  17. Шинкаренко І.Р., Мороз С.М. Проблеми правового регулювання використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами. *Актуальні проблеми сучасної юриспруденції*. 2017. № 1. С. 243–246.
  18. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють : Закон України від 4 лютого 2004 р. № 1433–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 19. Ст. 263.
  19. Водько Н.П. Формирование политики противодействия уголовным правонарушениям в Украине (оперативно-разыскной аспект) : монография. Одесса : Феникс, 2015. 572 с.

Podobnyi O., Belskyi R. Scientific elaboration of the problem of using confidential cooperation in pre-trial investigation

Summary. The article is devoted to the issue of determining the degree of scientific development of the problems of using confidential cooperation in the pre-trial investigation and highlighting a set of issues that need further scientific study in order to solve them.

It was emphasized that the provisions of the UN Convention against Transnational Organized Crime were implemented in the provisions of the current CPC, including under Art. 275 on the use of confidential cooperation.

It is stated that today in criminal procedure and forensic research the main ways to solve modern problems of the institute of NSDS were offered at the level of two doctoral theses and a large number of separate scientific publications.

It is determined that these studies did not reveal the main problematic aspects of modern theoretical and practical use of confidential cooperation in pre-trial investigation. The directions of further scientific developments of the researched scientific problems are offered: retrospective analysis of the institute of the use of confidential cooperation in the pre-trial investigation, study of its foreign experience and functional characteristics in domestic criminal proceedings; determination of international legal bases for the use of confidential cooperation in pre-trial investigation and domestic criminal procedure regulations;

use of confidential cooperation as an element of information and analytical work of the investigator; disclosure of the theory of forensic operation as a basis for the use of confidential cooperation in the pre-trial investigation; its organizational principles of use in conducting certain investigative (search) actions, investigative work of the investigator, ensuring the safety of persons involved in confidential cooperation in the pre-trial investigation.

Key words: state of scientific development of problem, use of confidential cooperation, pre-trial investigation, covert investigative (search) actions, covert investigation.